

ТМ	Г. XXXI	Бр. 2	Стр. 451 - 456	Ниш	април - јун	2007.
----	---------	-------	----------------	-----	-------------	-------

UDK

Есеј

Примљено: 02.03.2007.

Драгољуб Б. Ђорђевић

Машински факултет

Ниш

**СКИЦА ЗА ПОРТРЕТ У СОЦИОЛОГА РЕЛИГИЈЕ:
НИКОЛА ДУГАНЦИЈА (1933-) –
СОЦИОЛОГ РЕЛИГИЈЕ РЕТКЕ ИМАГИНАЦИЈЕ ****

Резиме

Скица за портрет Николе Дуганције, хрватског социолога религије. То је шесги у низу од десет портрета бивших југословенских социолога религије, који су поставили темеље савремене социологије религије на балканском простору. Уз Николу Дуганцију, у десет најзначајнијих социолога религије аутор убраја још: Стефицу Бахтијаревиц, Срђана Врцана, Јакова Јукића, Марка Кершевана, Николу Скледара, Есада Ђимића, Сергеја Флереа, Ивана Цвитковића и Ђуру Шушњића. Аутор, и сâм социолог религије средње генерације, с обзиром да је са њима био и јесте у пријатељском односу – поједини су му били и учитељи – присним тоном и стилем описује познанство, дружење и сарадњу, као и домете њиховог научног рада. Тако је поступљено и у скици портрета Николе Дуганције.

Кључне речи: Никола Дуганција, социологија религије, портрети југословенских социолога религије, живот и рад југословенских социолога религије, домет југословенске социологије религије

brkab@bankerinter.net

* Текст урађен у оквиру рада на пројекту *Култура мира, идентитети и међуетнички односи у Србији и на Балкану у процесу евроинтеграције* (149014Д), који се изводи на Институту за социологију Филозофског факултета у Нишу, а финансира га Министарство науке и заштите животне средине РС.

* Према *Речнику књижевних термина* (Нолит, Београд, 1985, стр. 73), **Скица** јесте: "1. – Мала прозна форма – сажет књижевни састав који подсећа на → **кратку причу** (делимично на → **цртицу** и → **вињету**), али мање изразит и формалан, обично намерно поједностављен у поступку, присног тона и стила."

Служба

Др Никола Дунгација је завршио историју на Филозофском факултету у Загребу. Магистрира темом "Религија као дио човјековог свијета" на постдипломским студијама *Теорија атеизма и религије* (Загреб, Факултет политичких наука, 1972), док докторат из подручја *социологије религије* стиче 1979. године. Једном је мењао посао: до 1977. радио је на гимназији у Славонској Пожеги, а од тада до пензије у Институту за друштвена истраживања Свеучилишта у Загребу (ИДИС, после ИДИЗ). Тамо је прошао сва институтска звања: 1982. изабран је у звање научног сарадника, 1985. постао је виши научни сарадник, а 1986. изабран је за научног саветника. Живи у Великој Горици, загребачком сателитском насељу. Голема је штета што није истрајније порадио на универзитетском намештењу, јер од многих је више принео социологији религије и имао је шта да пренесе и чему да поучи студенте.

Познанство

Иако је и у претходном периоду било међусобног посредног саобраћаја путем размене књига и поздрава, чему је пре свега кумовао проф. Ђуро Шушњић, доста касно смо се уживо срели – тек 1988. године за време мога постдокторског усавршавања на ИДИС-у у Загребу. Будући упознат с мојом професионалном каријером и прочитавши нешто од онога што сам до тада објавио, у директном је контакту био несвакидашње љубазан према мени. Било је још које виђење, увек у хрватском главном граду, на скуповима и трибинама, да би сурови распад земље спречио наставак интензивне комуникације. Но и у отежаним околностима, сећам се добро, није пропуштао прилику да пошаље најновију књигу, поздрави ме и распита за својту. Требало је чекати читаву вечност, туце година, да би се згодило следеће гледање. (Сада сам готово сигуран да је разлог лабаве комуникације то што је др Дунгација, спрам моје покретљивости и труда да будем присутан на сваком могућем састанку социолога религије, био инертнији научник – привезан за институтски или кућни кабинет – посвећенији раду у тишини неголи "губљењу времена" и приказивању на масовним манифестацијама.)

Рукописна сарадња

У поређењу са иним југословенским социолозима религије за које састављам скице за портрет (видети резиме), са др Дунгацијом сам имао најскромнију рукописну сарадњу. Не могу себи ни да опростим ни да објасним како је до тога дошло, свестан да се тај пропуст не може бог зна како исправити. Тек 1997, што је тако касно с обзиром на почетак познанства, позвао сам га да напише чланак за

зборник о атеизму. Па и тада – да ли због заузетости или неповољне политичке климе – Никола није стигао да припреми засебан текст, већ ми је препоручио и дозволио да прештампам део из најновије му књиге *Атеизам*. Одлучио сам се за претпоследње поглавље "Без пристраности и искључивости (стр. 156-176)", које је под истим насловом објављено у мојој књизи *Искушења атеизма* (Ниш: Градина, ЈУНИР, 1997, стр. 204-216).

Књига миљеница

Упркос томе што је мој први критички приказ икоје публикације о религији био баш о Дуганцијиној *Религији и нацији* (Загреб: ЦЗКД, 1983) и што сам је високо вредновао ("Управо ова књига, на коју једино скрећемо пажњу, уноси доста светла у друштвену стварност која је бременита поделама по религијској и националној основи. Тиме доказује да је наука *позвана* на такву делатност – без обзира што је по себи јасно да неће моћи сама да их реши; друштво је ту најмериторније. Дуганцијин напор представља својеврстан плодоаје за будућа истраживања овог 'заборављеног' поља социологије религије. И више од тога: *он је први прави допринос*" /*О религији и атеизму*, Ниш, Београд: Градина, Стручна књига, 1990, стр. 226-227/.)¹, па и на чињеницу да се прославио студијом *Свјетовна религија* (Београд: Младост, 1980), публикацијом која се појавила у правом тренутку – онда кад се о томе и писало на Западу – била храбра и интелектуално поштено срочена, за књигу миљеницу проглашавам дело *Божја деца. Религиозност у малим вјерким заједницама* (Загреб: РЗ РКССОХ, ИДИС, 1990). Зашто? Зато што се у оно време оскудевало у литератури о тзв. малим верским заједницама, у искуственим истраживања далеко више, тако да су пре његове монографије вредни помена једино издато емпиријско проучавање под руководством Сергеја Флереа *Мале верске заједнице у Војводини* (Нови Сад: Правни факултет, Институт друштвених и правних наука, 1986) и темат "Мале верске заједнице данас" (*Марксистичке теме* 11/3-4/, 1987). Дуганцијина књига јесте пример уводног приступа изучавању старих секти и нових религиозних покрета, али, и поред те драгоцене анализе, невероватно је да се отада није баш напредовало.² Поред на-

¹ Осврт је иначе објављен одмах по појави књиге у нишком петнаестодневнику *Збивања*, 414/1983.

² Оцењујем у скорашњој публикацији (*Муке са светим*. Ниш: Нишки културни центар, 2007, стр. 17): "Што јест, јест, ту је кривица не само на социологији религије него делом припада и малим верским заједницама које су претерано затворене за једну врсту коректног социолошког истраживања са посматрањем. Оне не поимају да би таква монографска обрада сваке од њих *изистински била корисна* за одстрањивање гро недоумица, за елиминацију негативног одјека који

веденог, од бројних Николиних штампаних рукописа издвајам још два: *Криза и религија* (Загреб: Школске новине, 1989) и *Атеизам* (Загреб: Школске новине, 1994).

Домет

Никола је Дуганција социолог религије ретке имагинације. Ишчитавајући његов опус, могао би се стећи погрешан дојам о томе да се он првенствено посветио теоријском изучавању религијско-црквеног комплекса, а заправо је спровео или учествовао у извођењу бројних искуствених истраживања, суделовао у већини оних која су урађена у ИДИС-у. Уз немерљив допринос анализи световне религије, којим се приближио једном Јакову Јукићу,³ атеизма и односа религије и нације, када стаје раме уз раме Есаду Ћимићу,⁴ или положаја вере у доба структуралне кризе друштва – "такмичећи" се са Срђаном Врцаном⁵ – др Дуганција јесте задужио УУ социологију религије отварањем потпуно нових или занемарених подручја. Нико у нас тако самосвојно, надахнуто и, понављам, с таквом имагинацијом није писао о, примерице, религији у *потрошачком* друштву, верском *церемонијалу*, религији и егзистенцијалној *тескоби* и религији и *старости*. Доказ тога да се ради о значајном посленику у нашој дисциплини јесу и социолози који су се критички освртали на његове књиге и чланке: Е. Ћимић, Анкица Мариновић-Бобинац,⁶ Никола Скледар,⁷ Ђ. Шушњић⁸ и Синиша Зриншчак. Примера ради, издва-

кружи у народу а који се доста пута и намерно креира. Несхватљиво је да немамо сачињене искуствене студије о адвентистима, баптистима, методистима, пентекосталцима, Јеховиним сведоцима и иним малим верским заједницама. Има 'писанија' о њима, али то су најопштији подаци – која им је земља матица, где и када су се јавиле, како су се прошириле, како доспеше на овдашњу територију, шта им је учење... – но изостаје строга социолошка анализа и изношење истине на видело, тј. о чему се ту заправо ради."

³ Видети мој напис из 2006. године: "Скица за портрет УУ социолога религије: Јаков Јукић (1933-2006) – социолог религије великог приноса." *Теме* 30(4):725-731.

⁴ Консултовати мој овогодишњи чланак: "Скица за портрет УУ социолога религије: Есад Ћимић (1931-) – социолог религије изворне мисли." *Теме* 31(2):219-229.

⁵ Прочитати мој, такође, овогодишњи рад: "Скица за портрет УУ социолога религије: Срђан Врцан (1922-2006) – социолог религије светског угледа." *Теме* 31(1):139-150.

⁶ "Никола Дуганција, Божја дјеца: религиозност у малим вјерским заједницама: уз загребачко истраживање." *Ревизија за социологију* 22(3-4):378-380.

⁷ "Човјек и бог у друштву." *Филозофска истраживања* 10(36):513-515 (прештампано у књизи *Збиља религије: религија о себи у социокултурном контексту*. Загреб: ХФД, 1991, стр. 61-64).

⁸ "Никола Дуганција: Криза и религија." *Ревизија за социологију* 20(саплемент 1-2):234-235.

јам оцену проф. Ћимића који, сводно ценећи методолошки досег Дуганџијиног научног опуса, прецизно закључује да се ради о синтетичком захвату с позиције повесног и социолошког који је "снабдјевен богатом стваралачком маштом".⁹

Миран човек

Тај славошки Србин, фини господин, који ни "мрава не би згазио" – премда сам га срео тек у неколико наврата – оставио је на мене упечатљив утисак, просто ме импресионирао својом сталоженошћу и *мирноћом*. Авај, сувише се закаснило с пријатељовањем са тако озбиљном и смиреном, сређеном и тихом особом, мада не могу да се отресем утиска да је и толиким дружењем оно "висило у ваздуху". А да ли сам трајно ускраћен? – беспоговорно јесам.

Последње виђење

Џењеног и драгог ми колегу, кога нисам видео још од студијског боравка у Загребу 1988 – али био у непрестаној посредној комуникацији – последњи пут сам срео на међународном округлом столу *Интеррелигијски дијалог као вид помирења у Југоисточној Европи*, одржаном 2000. у београдском хотелу "Метропол" у организацији Београдске отворене школе.¹⁰ Никола је ненаметљиво саопштио реферат "On the Prospects of Inter-Religious and Inter-Ethnic Dialogue: What About Minorities?" (*Интеррелигијски дијалог као вид помирења у Југоисточној Европи*, стр. 72-94. Београд: БОШ, 2001), запажено учествовао у расправи и оставио очекивани утисак.

Топло дружење, зачињено разговором о фамилијама и личним и стручним прекупацијама, завршило се дугом јутарњом шетњом око хотела – све до Вуковог споменика – не би ли Никола некако пронашао суботњу *Политику* са културним додатком и, наравно, незаобилазни *НИН*. (Уз то иде и Дуганџијино натукнивање, типично за

⁹ *Методолошки досег истраживања унутар социологије религије у Хрватској*. Загреб: ИДИС, 1991, стр. 89. Насупрот томе, др Зриншчак, код њега препознајући и трећи приступ – индивидуално-психологијску оријентацију функционалне анализе – строжије пресуђује: "Тиме добивамо важну психологијску допуну социологијској анализи, али се тиме може, као што се у овом случају и дешава, оптика потпуно помакнути с анализе друштвених механизма (неовисно о томе с које се теоријске позиције то друштво проматра) на искључиво индивидуалну узрочност друштвених појава (*Социологија религије. Хрватско искуство*. Загреб: Правни факултет, 1999, стр. 110)."

¹⁰ Скуп је организовао др Милан Вукомановић, тада доцент а данас ванредни професор социологије религије на Филозофском факултету, коме сам помогао око састављања списка и позивања учесника.

хрватске Србе, о томе шта и колико значи тамошњим Србима тај најстарији балкански лист – доживљавају га као светињу; у конкретном случају, о томе како је његов отац научио да чита из тих новина и како је читавог живота свакодневно ишчекивао њихово приспеће. Како отац – тако и син.) Да сам тада знао да ће то бити наше последње виђење, остао бих до краја скупа и не бих га напустио на половини гоњен "неодложном" породичном обавезом.

Дуганџијина искрица за социологе религије

"Чињеница да је религија у људским животима стварала најзначајније последице, не изузима истраживача од обавезе да о њој говори као о људској делатности, истина посебних особина, али ипак ослоњену на човјекове потребе. Она је вјерни пратилац његових прегнућа, тим пожељнији што посредује и у оним ситуацијама у којима престаје моћ осталих друштвених творевина. Због тога се је и могла појачати мисао да је она изнад свега свакодневног и пролазног. Али, то је био само привид, изазван неутаживом потребом да се превладају ситуације које је тешко прихватити."

Dragoljub B. Đorđević, Niš

**A SKETCH FOR A PORTRAIT OF YU SOCIOLOGIST OF RELIGION: NIKOLA DUGANDŽIJA (1933-)
A SOCIOLOGIST OF RELIGION OF RARE IMAGINATION**

Summary

A sketch for the portrait of Nikola Dugandzija, Croatian sociologist of religion. This is the sixth in the series of ten portraits of former Yugoslav religion sociologists, who laid the foundations of modern sociology of religion in the Balkans. In addition to, the author lists ten other most important sociologists of religion: Stefica Bahtijarevic, Srdjan Vrcan, Jakov Jukic, Marko Kersevan, Nikola Skledar, Esad Cimic, Sergej Flere, Ivan Cvitkovic and Djuro Susnjic. The author, himself a mid-generation sociologist of religion, having been a friend with all – while some were also his teachers – uses informal intonation and style to describe the friendship, relationship, cooperation, and also the scope of their work as scientists. The method was also used in the sketch for a portrait of Nikola Dugandzija.

Key Words: Nikola Dugandžija, Sociology of Religion, Portraits of Yugoslav Sociologists of Religion, Life and Work of Yugoslav Sociologists of Religion, Scope of Yugoslav Sociology of Religion